

БЪЛГАРКАТА И БИБЛИОГРАФИЯТА

(Исторически гискурс)

Доц. г-р Донка Правдомирова

До началото на ХХ в. библиографията е дело преди всичко на мъже, на едни от най-видните представители на световната наука и култура. Този факт се обуславя от историческите обстоятелства, държали жената встрани от обществената практика и в частност от книжовния и научен живот. Те са всеизвестни и в случая не се нуждаят от специален коментар.

Българската библиография, възникнала с огромно закъснение, произтичащо от петстотингодишното безкнижие, в което живее българският народ поради османското владичество, не прави изключение в тази насока. През първото столетие на своето битие, тя също е дело на цяла плеяда книжовници и учени мъже. В същото време, ще подчертая, че българката макар и значително изостанала в модерното си духовно развитие спрямо европейката, бързо я догонва и почти заедно с нея се включва и в такава специфична дейност, каквато е библиографията. До този момент обаче, нейното приобщаване и участие в този вид интелектуална дейност не е подлагано на специален научен анализ. Ето защо в настоящата статия ще се опитам да откроя основните пътища, по които се осъществява този процес и да констатирам първите българки, изявили се като библиографи. Всъщност ще трябва да препотвърдя имената им, тъй като те са установени още в началото на миналия век

от изтъкнатия славист, езиковед и библиограф проф. Беньо Цонев. През 1911 г. той съставя „Показалец [библиография] на женския книжовен труд у нас“ [1], в който са регистрирани и три библиографски публикации. Повод за съставянето на подобен труд в зората на ХХ век е инициативата на чешкия Женски съюз и на Пражкия славянски клуб за представянето в няколко поредни години в Прага по една „славянка“.

Във връзка с представянето на българката специалният комитет, излъчен от женските дружества в България, се обръща към проф. Б. Цонев с молба за библиографиране публикациите на българските жени. Сам по себе си този акт е доказателство за популярността на библиографията сред интелектуалния елит на българските жени. В предговора на готовата вече библиография е отбелязано: „тоя комитет в залягането си да представи българката в нейната веществена и духовна култура, дошел до прекрасната идея, да стъкми за Пражката изложба един библиографичен показалец на женския книжовен труд у нас, т. е. да се сбере в едно сичко, що българка е написала, откак се захванала с перо да борави“. Видно е, че още в зората на ХХ в. българската жена оценява библиографията като авторитетна форма за обобщаване, представяне и осмисляне на нейните научни

и художествени изяви, на нейните интелектуални занимания в цялост.

За начална дата на женските книжовни занимания проф. Б. Цонев с право приема годината 1852-а, когато Елена Мутева (1825 – 1854) – първата българска поетеса и фолклористка, образовала се в Русия, превежда от руски език книгата „Райна, българска царкиня“ [2]. (Този факт е препотвърден и в репертоара „Библиография на българската библиография. 1852 – 1944“, изработен по научните методически правила в най-ново време [3].) От тази дата до 1911 г. в библиографията са регистрирани 2 074 книги и статии от списания, между които са и три библиографски публикации. Първата е от 1888 г. и принадлежи на д-р Анастасия Головина. Тя представлява реферат на чужда медицинска книга и е отпечатана в бр. 16 на „Медицинско списание“, а не в бр. 23, както е отбелязано в „Показалеца“. А. Головина обаче е рускиня, която живее и работи в България, затова тя не би могла да се приеме за първа българска библиографка.

Следващата по хронология библиография е от 1904 г. и е съставена от Мария Маждракова – студентка по онова време в Софийския университет, (днес носещ името „Св. Кл. Охридски“), по специалността „Славянска филология“. Тя е със заглавие „Библиографичен преглед на обнародваните материали и изследвания по българска диалектология“ [4]. Прегледът е твърде солиден по обем, включва над 1000 библиографски единици и е разработен изключително професионално, по методическите правила за тази форма. Той е курсова работа на студентката в Семинара по славянска филология – звено, създадено през 1896 г. по инициатива на видния езиковед проф. Любомир Милетич за подпомагане обучението на бъдещите филолози слависти. От 1904 г. Семинарът започва да издава периодичен сборник „Известия на Семинара“, в който се публикуват най-добрите студентски работи. **В т. 1 намира място и „Прегледът“ на студентката М. Маждракова, която с тази си разработка става първата българка, изявила се като библиограф.** Този факт не е учудващ, тъй като по онова време между преподавателите по славянска филология, освен проф. Л. Милетич, са още проф.

Александър Теодоров-Балан, когото днес тачим като патриарх на модерната българска библиография, проф. Б. Цонев – автор на значителни библиографски трудове. Всички те притежават висока библиографска култура, получена по време на следването им, съответно в Пражкия и Лайпцигския университет, изпитват потребността от библиографска информация в научните си изследвания и ръководят своите студенти за създаването ѝ. В тази връзка ще цитирам проф. Тодор Боров, който пише следното относно релацията „библиография – литературознание“: „Литературознанието е комай единствена научна област, при която библиографските издирвания са при това част от специфична методология на самата наука, при което значи библиографията играе (е в състояние да играе!) роля не само на помощна дисциплина, а на решаващ момент при изследването...“ [5].

Анализът на „Известията“ води до заключението, че Семинарът е една отлична школа по библиография в началото на миналия век. Специално ще изтъкна, че тук получава библиографските си познания и д-р Павел Орешков, допринесъл в значителна степен за развитието на текущата национална библиография (ТНБ) на България между двете световни войни.

М. Маждракова е автор на още една значителна библиография, изработена също по време на следването ѝ – „Библиография на славянската филология и литература в българския печат през 1905 и 1906 г. [6]“. И „Прегледът“, и тази класическа библиография на студентката славистка са с обем на солидни библиографски трудове, всеки един с над 1000 заглавия, организирани и анализирани с вещина в библиографско и научно отношение. За съжаление името на младата библиографка повече не се среща в печата, поне аз не съм го открила на този етап.

От изложеното дотук логически следва заключението, че **българката навлиза в библиографията по пътя на научните си занимания в Семинара по славянска филология към СУ „Св. Климент Охридски“ още през първите години на ХХ век.**

До 1944 г. по тази пътека, но в други области на знанието, като библиографи се представят още две българки – Милка Симеонова и Анка Радоилска.

За тях не се намериха никакви сведения, но може да се предположи, че Милка Симеонова е юрист, тъй като през 1939 г. съставя персонала за известния професор по право Венелин Ганев [7], а А. Радоилска – педагог. През 1942 г. тя съставя персонала за големия педагог проф. д-р Михаил Герасков [8]. Допускам, че те също са придобили библиографската си опитност по време на следването, което е могло да стане и в чужбина, тъй като и двете персоналии впечатляват с рутината на библиографските си методически решения.

Втората основна пътека, по която българката встъпва на библиографското поле е самата библиотечна институция. Както се знае взаимовръзката библиотека – библиография е изначална. Библиографията, според становището на видния историк на световната библиография Костантин Р. Симон, се ражда в библиотеката. Управителят на прочутата Александрийска библиотека – Калимах (III в. пр. Хр.) – е автор на един от първите библиографски трудове. В България тази взаимовръзка носи известна специфика. Отечествената библиография възниква извън институцията библиотека и около половин век се развива извън нея. Началото на интегрирането ѝ с библиотечната дейност се поставя през 1897 г. със Закона за задължителния депозит, който възлага на Народната библиотека в София (днес Народна библиотека "Св. Св. Кирил и Методий") подготовката на органа на българската текуща национална библиография – „Библиографически бюлетин на книгите, списанията и вестниците, които са постъпили в Софийската народна библиотека през ...“. В неговото съставителство се включват и някои от първите жени библиотекарки. Едно от първите участия е на Невена Петкова-Капитанова. Тя е натоварена, заедно с Пенчо Крусев, да провери събрания материал за 1909 – 1915 г., операция, извършена под редакцията на д-р Павел Орешков. Пак през същата година се включва и Ирина Брадел, на която е възложено, също с Пенчо Крусев, съставителството на тома за периодичните издания (1912 – 1918 г.). До 1944 г. в подготовката на бюлетина участват още Елена Стоилова, Надежда Коларова и Ангелина Калоферова.

Във връзка с проблема, който разглеждам, ще вметна, че още през 1896 г. една интелектуалка превежда статията „Американските подвижни или странствующи библиотеки“ [9] – факт, който свидетелства и за интереса на българката към чуждия библиотечен опит още в края на XIX век. Преводачката, за съжаление, се крие зад инициалите „М-ва, Г. Ив.“ и до днес остава неизвестна.

Изброените дотук изяви на българката се осъществяват под ръководството на видни учени мъже от Софийския университет и Народната библиотека. До 1944 г. обаче се появява и първият библиографски труд, плод на свободен личен избор от страна на авторката. Имам предвид указателя „Българска кооперативна книжнина, отпечатана през 1931 г.“, съставена от Маргарита Димчевска [10]. **Този труд е първата в историята на отечествената библиография самостоятелно издадена библиографска публикация, съставена от жена.**

М. Димчевска е учителка по професия, но установявам, че през 1929 г. е служител на Министерството на просвещението и отговаря за ученическите библиотеки. През същата година е изпратена с тогавашния директор на Народната библиотека в София Велико Йорданов на Първия световен конгрес на библиотеките и библиографията, проведен в Италия. Малко преди това през 1926 г., тя е командирована за известно време в Народната библиотека. (В началото на XX век у нас съществува такава практика в областта на културата и образованието.) Безспорно е, че в библиотеката и по време на конгреса, а може би още по време на следването си, Димчевска придобива определени библиографски познания. Вероятно кооперативното движение я вълнува и тя се заема с библиографирането на книжнината върху този проблем. Както отбелязва в предговора „задачата на книгописа е да сбере на едно всичко, което е излязло на български език по кооперативните въпроси от зараждането на кооперативното движение до март 1931 г.“. Първата публикация, констатирана от авторката е от 1887 г., т. е. обектът на нейното библиографско издирване се простира в близо 50-годишен период – обхват, който е изпитание дори за опитен специалист днес. Библиографията е с

класическа структура и цялото ѝ изпълнение свидетелства за солидната библиографска опитност на съставителката. Освен това съдържанието на издирените 302 книги е разкрито чрез стегнати и точни анотации. Ще подчертая, че анотирането е един от трудните и отговорни библиографски процеси, но и в този случай Димчевска се справя отлично. Впечатляващо е, че в тематичната структура на корпуса е обособен раздел „Кооперацията и жената“, което подсказва, че авторката се вълнува от проблема за мястото и ролята на жената в обществения живот.

До 1944 г. още няколко българки използват библиографията в научните си занимания, между които е и голямата поетеса Дора Габе, но те не са така съществени за осветляването на разглеждания проблем, затова на тях няма да се спирам.

От изложените накратко най-съществени факти, относно приобщаването на българката към библиографския труд, могат да се направят следните изводи:

1. До 1944 г. участието на българката в библиографската дейност има спорадичен характер.

2. Българската интелектуалка навлиза в попрището на библиографските занимания през първите години на ХХ век. Този процес се осъществява по две основни магистрални пътеки: а) по линията на научните ѝ занимания в Семинара по славянска филология при Софийския университет и б) по пътя на институционализацията на библиографията като нова дейност от 1897 г. в структурата на Народната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“.

3. Първата българка библиограф е студентката по славянска филология в Софийския университет Мария Маждракова, съставила през 1904 г. „Библиографичен преглед на обнародваните материали и изследвания по българска диалектология“ – работа, пряко свързана с изследванията на българския език.

4. Първите библиографски произведения на българската жена показват, че тя бързо овладява библиографската методология и самоуверено навлиза в попрището на тази интелектуална дейност.

Българката навлиза активно в библиографския процес от 1945 г. насам, когато започва да функ-

ционира основаният през 1941 г. Български библиографски институт. Процесът е изключително динамичен и може да се каже, че към началото на 60-те години на миналия век библиографията е вече тотално феминизирана, но това е тема за друг дискурс.

ЛИТЕРАТУРА

1. **Цонев**, Беньо. Показалец на женския книжовен труд у нас : Библиографичния материал събрали студенти. – София: Издава Дамският Комитет за уреждане на изложба „Българка“ в Прага, 1911. – 146 с.

2. [Вельман, А. Т.] Райна, българска царкиня / Прев. от рус. Елена Мутева. – Санкт – Петербург : Типогр. Импер. акад. наук, 1852. – 90 с.

3. **Библиография** на българската библиография. 1852 – 1944/Състав. Хр. Тренков и др. – София : Нар. библ. Кирил и Методий, 1981. – 312 с.

4. **Маждракова**, Мария. Библиографичен преглед на обнародваните материали и изследвания по българска диалектология. // И з в. на Семинара по слав. филология при Унив. в София, [1], за 1904 и 1905, 1905, с. 141–17.

5. **Боров**, Тодор. Библиография на славянското литературознание. // Читалище, 1967, № 3, с. 7–9.

6. **Маждракова**, Мария. Библиография на славянската филология и литература в българския печат през 1905 – 1906 г. // И з в. на Семинара по слав. филология при Унив. в София, 2, за 1906 – 1907, с. 531–587.

7. **Симеонова**, Милка и Виктор Траянов. Библиография [на трудовете на проф. Венелин Ганев]. // П р а в н и изследвания, посветени на проф. Венелин Ганев по случай 30-годишнината му академична дейност. – София, 1939, с. 539–608.

8. **Радоилска**, Анка. Книжовното дело на проф. Михаил Герасков: Книгописен показалец. // В с л у ж б а на народното образование: Педагогическите приноси в чест на проф. Михаил Герасков. – София, с. 56–96.

9. **М-ва, Г. Ив.** Американските подвижни или странствующи библиотеки. Превела. // Б ъ л г. с б и р к а, 3, 1896, № 2, с. 170–171.

10. **Димчевска**, Маргарита. Българска кооперативна книжнина : Излязла до 1931 г. – София: Печ. Книпеграф, 1931. – 123 с.

